

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 39.

У НОВОМ САДУ, 27. СЕПТЕМБРА 1892.

ГОД. V.

ПЕСНИШТВО.

НИ ИЗ ЧЕГА

ПРИПОВЕТКА ИЗ СРЕМА.

Приповеда Стеван Радић.

I.

Било је то у божићне покладе. Хладан зимски ветар пири немлице. Обично у те дане не видиш на сокаку што не кажу ни бесна пса. Па и нема никога. Само деда Митар Страхинић, стара газдекања, умотао се у своју опаклију па се упутио уз ветар тамо горе у средину села. Ветар се игра са седим и белим му брчинама а деда би се све боље умотавао и гегуцао, борећи се с ветром. Ево га већ и код општинске куће. Отресе снег са опанака и уђе у стражу. На образе му румен навре од врућине, што беше у стражи. Овде затече пет до шест сељана, све најбоље газде.

„Помози вам Бог!“ Митар ће.

„Бог ти добро дао!“ одврати му један од одборника. „А где си? Одавна чекамо на тебе. Господа се већ искупила и двапут су нас звали у салу а ми као не би без тебе.“

„Та, Милаш ми тек сада дође из воденице, а не могах оставити оно мало мала на само. А које нас добро зову?“

„Господар Оларић рече, да је дошло од котара, да се зида нова општинска кућа и школа.“

„Општинска кућа и школа, а?“ отегну деда Митар. „А за што двоје на један пут?! Најпре школу, то нам је нужније. Де-

чурлије много па не могу сва да стану. А општинска кућа? Ја као велим, да је добра и ова за четир човека.“

„Ал Оларић каже, да имамо осам хиљада у шпоркаси у вароши, па се ће по народу распорезивати, те и ја велим, кад има новаца, нека се зидају обе куће; ал школа мора бити пре, него општинска кућа.“

„Па, то би и било боље“, — рече други — „јер ако новац остане у шпоркаси, могао би се лако разграбити...“

„Разграбити!!“ — рече усплахирено деда Митар. — „Док смо ми овако сложни, те радимо оно, што са целим селом уговоримо, нема тога, који би што разграбио. Не треба одобравати оно, што није пужно, па се не бој, да ће се што разграбити. Ето, па нашу се општину све угледају — ал ми и чувамо!“

„Тако је!“ рећи ће деда Јулијан. „Да ми не чувамо, куда би се дели?! Тај Оларић бацио је око опет на имовну општину. Као вели: четир до пет хиљада на годину! Дало би се мало и шићарити... један два записника онако... Да, ал слога нас је спасла од те напасти, те ми сами бројимо колико улази и колико се горе отплаћује.“

„Па и пона је против њега, ма да иде у његову кућу често... а и начелник га

баш толико не бегенише, премда је увек тамо . . . само кад кад буде уз њега, тек да нас куша.“

„Познају они њега добро!“ деда Митар ће. „Ал опет, будимо ми само сложни. На нама је, да чувамо шта имамо. Нисмо тако луди, да не знамо куд што иде; па, што је добро, одобри, што не ваља — одби. Ако нам виша власт и наложи, писмо ми одговорни.“

„А најпослед. . .“

У том се отворише врата и четник запита :

„Јесте ли се сви искупили? А, та ту је и деда Митар . . . дакле, изволите унутра, господа вас чекају !“

Одборници поустајаше и пођоше озбиљним кораком у салу. Ту тик до врата стаде деда Митар и озбиљно, подигавши руку, проговори : „Само, браћо, не дајмо ништа ономе, јер ако се тај дочепа чега у општини, тешко нама! Који није знао своје сачувати, тај ће још мање општинско.“

„Само ти говори . . .“ рекоше одборници и уђоше.

У сали сеђаше за великим зеленим столом господин блага и тиха погледа, плаве браде и бркова, мало погурен. Када одборници уђоше, он се наклони и благо им рече, да седну. То је котарски предстојник Петар Кнежевић. До њега десно седи начелник општине Краковачке Милан Мргудић, блед, приномањаст човек, више глупа изгледа, са оловком у руци. С леве стране је окрупан господар у сиву оделу. Непрестано глади бркове и презриво погледа на одборнике. То вам је поседник Оларић. Он истина није одборник, али је позван у седницу као стручњак. Нису га сељани хтели да изаберу у одбор. Мало даље седи поп краковачки Милисав Перић, који је овде већ пуних двадесет година. Мило погледа на одборнике а са газда-Митром се и руковао.

Одборници заузеле места и Ђутаху достојанствено, погледајући радознано у предстојника, као питајући: шта је ново?

„Знаете, да је било говора о томе још пре две године, да се зида општинска кућа и школа, будући су ове зграде тронше. Данас вас сазвамо, да се учини договор,

како и када ће се градња отпочети. Мерник је израдио нацрт. Ево па га видите!“ рече предстојник.

„То је лепо!“ устаде газда Митар. „Ако има толико новаца, а да се не прави нов распорез, онда нисам противан, да се обе зграде зидају. Ако ли пак нема доста новаца, онда нека се зида оно, што нам је нужније, а то је — школа, градњу општинске куће пак ваља напустити дотле, док се не приштеди доста новаца. Јесте ли ви за то, браћо?“

„Јесмо!“ одазваше се сви одборници у глас.

„Мислим, да ће достати новаца за градњу обе зграде,“ рече начелник Мргудић, „с тога држим, да би добро било, да се одмах почне. Ја бих предложио, да Оларић узме градњу на себе, а да му се да пет на сто заслуге од своте, која се утроши.“

Оларић климну главом, као да се прима.

„Шта ви на то велите?“ запита попа начелника смешећи се.

„Ја као велим,“ начелник ће „да, када неко мора надгледати радњу, онда је боље, да се узме стручњак за те послове из села, него туђин.“

Међу тим је газда-Митру већ сунула нека мисао кроз главу. Није он хтео ни по што дозволити, да градња иде преко Оларића. Сав се зажари и поче :

„Рачунао сам у глави, колико би то изнело, када би се случајно утрошило осам хиљада форинти, и рачунао сам, да би господин Оларић добио четир стотине. Ми морамо имати мерника. Када већ имамо њега, шта ће нам ко други градњу да предузима? Те четир стотине могу остати у каси. Нисмо за то, да он предузима градњу. Ми ћемо сами назити, да се грађа уредно довози и употребљује. Ето, тако ми мислимо.“

Оларић се угризе за усне и побледи. За тим чисто јетко рече :

„Па, није баш нужно, да мени предате. Ја знам, да ви мене не бегенишете, што сам ја Шваба. Међу тим имам нешто да приметим. Ако не достане новаца, нека се школа зида на годину, а општинска кућа сада.“

„Не тако! Не!“ повикаше одборници.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„Ено нам се дечица даве у оном ђумезу. Или школу, или пишта!“

И попа је ово потврдио. Начелник се хтеде својски заузети за Оларића, али приметивши, да је и попа уз сељане, окане се тога, јер није хтео ићи уз нос попи, што му је присни женин рођак. Али, да би нешто учинио и за Оларића, рече:

„Када већ сумњате, да не ће достати новца, онда нека се не ради годину дана, јер је боље, да се све заједно зида. Дотле ће бити и више новаца у каси.“

Начелник мишљаше, да ће се ваљда за годину дана ствари преокренути, те ће моћи и Оларићу ићи боље на руку.

„А, на то пристајемо!“ повикаше одборници.

Још је свршено неколико предмета и одбор се разиђе. Изиђоше најпре ратари, а за овима Оларић. Попа је остао унутри.

„Ха, ха, ха, ха!“ Оларић ће газда-Митру. „Паметно си говорио! Али ја ти кажем, да ће се ипак зидати и да ћу ја управљати. Но знај, да ти онда не ћеш седети у одбору, него ћеш из ћоше гледати, како се то све и без тебе ради! Па збиља, шта ти то имаш против мене?! Дед реци! Баш би ми мило било да знам. Пре, док ти не постаде одборник, народ ме изабра за перовођу своје имовне оп-

штине. Да се пак није осведочио о моме поштењу, не би ме бирао.“

„Јесте, народ те је изабрао. Али, ваљда се сећаш, када је народ увидио, да не иде све као што треба, он је изабрао другог, па је од тебе заискао рачуне са записницима продаје. Ти ниси хтео ни на чији захтев да предаш. За што ниси предао?“

„Што сам знао, да ћу рачуне предати другом одбору, а не овоме, у ком си ти. И збиља ти сумњаш, да рачуни нису у реду?“

„Ја не сумњам; али предај их, пак ћемо видети.“

„Да, да, па ћемо видети!!“ повичу остали одборници у глас.

Оларић оде као опарен на једну, а одборници на другу страну, и чуло се где деда Митар сав у ватри говори:

„Да, да, када ко посрне, онда гледа, да се дочена чега у општини, па му је онда спштина крава музара. Ето, био је у имовини и вукао седам стотина форинти, па још онако... Сад би опет да зида. Па опет да се дочена имовине. То не ће бити.“

„Тако је, тако је!“ повикаше одборници и разиђоше се сваки у свој шор...

(Наставиће се).

ЦРВЕНА КАПА.

РОМАН Јована Захарјашевића

с пољског превео Рајко.

(Наставак.)

IV.

Читав дан је прошао мирно и без икаквих важнијих догађаја. Рекав домаћиници „добар дан“ и одевирав с Јадвигом још неколико лаганих „Ländlera“, оде комесар за својим послом... Васколиким својим владањем уверио је све домаће, осим старог економа, да је нешкодљив, шта више поштен човек...

Да обави свој званичан посао, позове комесар домаћина, те се обојица упуте, екупа с двојицом стражара, у пецану и онде без икаквих тешкоћа, којих обично буде у таким при-

ликама, измерише котлове и каде и дадоше свакој ствари у пецани званичан број. А кад је било све готово, на велико задовољство домаћиново, замоли комесар домаћина, не би ли му допустио, да, у тако милим гостима, остане још неколико дана у топлој приземној собици. Имађаше зар да обави у околици још неке званичне послове, да изашље своје стражаре у оближње жидовске пецане и да причека њихове извештаје. Могао се, до душе, у такој прилици преселити у крчму, али се бојао да тим не увреди пољско гостопримство.

Финанцијални комесар беше увек жива мука

господарима од пецана. Умео је он своју манипулацију тако да удеси, да је пљактић често морао масно плаћати, да се финансијски приходи не оштете.

За то је наш домаћин радо задржао комесара, који је цео свој званичан посао обавио без икакве његове штете, и беше вољан, да га бар својим гостољубљем за то награди. Истина, у то време нису желели у кући таква госта, али опет, волео је да је и у његову двору, него ту одмах у крчми. Кад би комесар боравио у крчми, могао би мирно посматрати, шта се у двору догађа, а од закушника и сељака могао би што шта дознати, што никако није требао да знаде. У двору га могаху чим год забавити, могаху много што шта од њега сакрити, а и према средској власти не бити под сумњом...

Домаћин, дакле, најердачније замоли комесара, да седи у топлој собици док му је воља и да не заборави, да ће у дворским собама бити увек мио гост свима, од домаћице па до несташнога Стаха, коме уме тако лепо да послужи место коња.

Све то прими комесар, па и малену шалу, с великим задовољством. А како није хтео да буде, као што говораше, на терет домаћину, изненао је, да слободно располаже својим временом и тако ослободио у напред домаћина бриге, да се занима гостом.

После такве погодбе са домаћином упути се комесар у собу, да мало отпочине.

Позван после на заједнички обед, причаше о Бечу и Паризу, показујући необично образовање. У замашним стварима беше печен, много је знао и много слушао.

После обеда одевира с Јадвигом неколико лаких комада у четири руке, за тим је дуго дицао Стаха на нози и тим му, о много мање трошка, него јуче, показао, како се јаше на коњу.

— Но — запита га, кад је мати изишла из салона — је ли ти тако добро? Волиш ли јахати на коњу?

— О, те како волим — одговори Стах, ударајући зубом о зуб — за то тата увек и говори, да ћу бити улан!

— Улан? — понови комесар — а знаш ли ти, како изгледа улан?

— Како не бих знао, кад је тата баш пре недељу дана дао направити себи уланску доламу!

— Ех, уланска долама није још улан! Треба још много којешта за улана.

— Тата има све! Има црвену капу, светао мач — а прекјуче је ковач ковао коње!

— А тако, тако... Црвена капа, мач, коње — то је истом улан! Али шта је сам један улан?

— Господин Казимир је говорио, да има много таквих улана, као тата... И господин Владислав има одело и коње!

У тај мах уђе мати, а господин комесар окрене разговор са Стахом на друго.

— А умеш ли ти изрезати пајаца од хартије? — запита Стаха, узимајући маказе, што но их је Јадвига оставила.

И на највеће чудо Стахово стаде брзо као муња излазити из хартије необично смешан човек с уздигнутим рукама и прапорцима на глави.

Стах беше ван себе од радости. Зграби човека, откине му ногу те се сневесели...

— Не жалости се, — рече комесар, гладећи га по глави — кад дођеш к мени у собу, изрезаћу ти коња, кочијаша на седалу и бричку!

Стах подекочи од весеља, пљескаше рукама и само расхитиваше, хоће л' то скоро бити.

Пред вече оде комесар у своју собу. После пет минута унаде у собу Стах...

Након два сата састали се опет сви причају. Стах имађаше пуне руке свакојаких слика од хартије, врло вештачки изрезаних. Међу њима беше и улан с дугим коњем и четвороугластим калшаком.

И комесар и Стах беху за чајем врло задовољни један с другим.

Тако прође други, трећи и четврти дан... Комесар се упознаде са свима укућанима, свакоме по нешто даде, по нешто шаљиво приповеди. Са Стахом се само све више забављао. Ишао је свуда у шетњу иза двора, а особито је заволео Вислину обалу, која изгледаше романтично, ако и беше зимско доба... Видеше га где иде и етазом око ковачеве куће, и ако та етаза не беше ни zgodна, ни романтична.

Оба стражара иђаху сваки дан у оближње пецане, а касно у вече даваху комесару дуге извештаје о свом званичном послу.

За то време беше у двору неколико пута гостију. Обично се картаху и разговараху о обичним стварима. Комесар играше с њима преферанса тако ватрено, да никад није ни знао, о чему је реч...

Често о чају донесе гласник писмо, а комесар сажаљеваше, што је домаћинова тетка опасно

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BE

болесна и тешко је тужнога домаћина, како је могао, реченицама из књиге Јова...

Само стари економ не беше у те дане добре воље, као обично; не беху му све козе на броју. Финанцијски комесар (тако се свуда у Галицији звао такав службеник) сметао му на сваком кораку. Виђао га је у сну о поноћи, виђао зором, кад га прозорје позове на посао. Његове живе, немирне очи трептаху удиљ пред њим и не даваху му да у миру потроши дарове божје, што му их жена зготови.

И у својим потајним делима морао се увек с њим састати.

Кад умакне на стражња врата, до Хершка, да разгреје старе кости чашицом мученице, снази комесара, где стоји код Хершка, који се распитује о сајму у Зарољу и о цени шпирита. Идући, пита више, један пут својој куми, госпоњи Војћеховој (а то је тајно од чељади), у мало што не удари носом о комесара, који је онет прелазно преко плота, да прекрати пут.

Та чудна антипатија према комесару постаде још већа, кад је касно у ноћ дојурно на вранцу у дворштите, у белој кабаници, „Landsdragon“ и предао комесару, врло свечано, неко велико, запечаћено писмо.

Од то доба мучила су економи, и на јави, нека странна и дивља привиђења.

V.

Како је, тако названи, финансијални комесар најглавнија личност у нашој приповеци, треба да се с њим боље упознамо! Најбоље ће он сам о себи приповедати. Из његових бележака, што по их је сам писао уздрхталом, од бурна живота, руком, на двадесет година после оног знаменитог гостовања у Љешничком двору, вадимо ове одељке:

Кад сам сиромасом изишао из бечкога универзитета, пређем у војничку службу. После годину дана оженим се рођеном Бечанком.

Но на брзо увидесмо, да Шилерове и Гетеове песме, које смо свако вече читали, не могу да утоле наше глади и наших жеља. Оно мало плате, што је одредила још Марија Терезија, једва измагаше за стан и најпотребније одело. Требало се побринути за бољу срећу.

Боља срећа беше, за онда, прелаз из престонице у коју државну покрајину. О том сам размишљао и дан и ноћ и скупљао потребне извештаје.

Разабирало сам две године и најпосле увидех ово: чисто немачке покрајине беху пуне натучене службеницима. Не могах се никако надати, да ћу онде брзо напредовати.

Чешка беше прави мајдан службенички, јер тамошњи мајорат у селачкој класи не даваше млађој деци, осим стечене науке, никакова права на очинско имање. А како су школе биле на густо и наука тим олакшана, то се мало ученији пролетаријат развијао по свима државним покрајинама, задобијајући онде често најважнија места. Према талијанским покрајинама имађаше држава највише обзира. Да се употреби на корист некадашње талијанско питање, дато им је понајвише повластица. Остављен им је језик, ковани су за њих особити новци и допуштено је, да сами попуне сва нижа звања.

На Угарску се тада не могахше ни мислити. Та покрајина имађаше зајемчене народне установе, управљала се сама по својој старој конституцији и само преко палатина, који беше члан династије, стајаше у свези с целом царвином. Ако је Немац хтео да онде мирно живи, морао је на високе чизме прикочити хусарске оструге, неовати као прави Мађар и свако јело зачинити паприком. За немачког службеника не беше онде ни згодна места, ни честита печења без паприке.

Једина насебина, у коју је сваке године наваљивало сијасет службеничких исељеника — беше Галиција.

За свакога немачкога службеника с малом платом, а великом породицом, беше то прави Елдorado!

Тако и ја стадох сањати о Галицији... Моји другови, који се пре мене онамо одселише, заседоше на корисна места, позаузимаше катедре свеучилишне, управитељска места по латинским и основним школама, а било их је и таквих, који су малу децу учили, немачким језиком, прве науке о вери!

Галиција беше, дакле, наша земља обћана, задња нада наша!

Привађам, да сам често лупао главу, за што је то тако? Та земља са пет милијона становника, лепа богата и земаљским и подземним благом, требала је образовати из свога крила интелигенцију, потребну за управу и послужити се тако својом рођеном снагом. А за што није тако било, за што је краљевска влада сваке године

www.unilib.rs
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
записивала стотине вештих службеника и њима попуњавала места?

Сада знам за што и касније ћу испричати. Ал онда нисам знао...

Замислио сам Галицију као земљу, на коју је и Бог заборавио. Код нас је ушла у пословицу непросвећеност становника, а разуданост и неваљалство виших слојева. Беше то мршава њива, еле држава је требала да насади ту њиву новим, плодним слојевима, да се може, како треба, вући корист из те простране покрајине...

Неки веле, да австријска држава, као смеса разноврсних народности, није створила опште идеје патријотизма. А многи чак тврде, да је австријски патријотизам, кога заступају службеници и војска, само синоним платежнога табака (Zahlungsbogen), на који се издаје, из државне благајнице, месечна плата.

Но ја нисам тако мислио. Универзитет је усадио у мени немачки патријотизам, а Австрија беше само један део Немачке.

Угарска и Галиција нису, до душе, спадале *de jure* у немачки савез, али *de facto* извршиваху све дужности, као и чисто немачке покрајине. Њихова војска и новац послужили су немачкој ствари, кад год је устребало. Не дадоше им само гласа и заступства у немачком савезу.

У пољској повесници може се наћи много грађе за узвишене драме и праве грчке трагедије, али лудо би било данас преносити те јунаке с позоришних дасака у збиљски живот! *Was in der Poesie soll leben, muss im Leben untergehen!*... (Што треба у песми да живи, мора у животу пропасти).

Пољска је данас — у најбољем случају — само појезија!

Појезија се наслађава јунацима, који сами светле у мрачном народу. Ал то је свакојачко белега варварства или бар детињскога века. Народ, који је јунаштво сматрао само као повластицу, који се није сав загрејао светим јуначким жаром — не заслужује будућности!

Истина, пољско је питање искреавало као дух Банков на тамној основи сваке важније размирице великих, европских сила, али оно не беше никада самосталан чинилац те размирице, него само — проста диверзија у дипломатском шаху. Нико није озбиљно мислио, да вади, из историјског гробља, разбацане онде златоткане дроњке и црвене контуше, јер у језгри народа, то јест

у простом народу и у средњим сталежима, не беше ни најмање воље за то!

Еле Галиција беше у држави австријској као комад мршаве њиве, која је забатаљена рђавим господарством пољских влада. Требало је много дангубе, да се та њива поправи и удеси за нову сетву; много је корова требало почунати, поразбијати много шкољдивих окамина.

А какво је семе могла Австрија онамо унети, лађајући се тога посла?

Австрија беше немачка — еле њено семе могаше бити само немачка култура.

И тако је одмах, после тако назване „ревиндикације“, отпочела сетва. Подигнуте су школе и немачка звања. Ишло се, без обзира, на руку немачком живљу. Одречен је, шта више, покрајини пољски карактер, јер метаху на једнако са земаљским језиком који му драго други језик словенски на пр. чешки, јер при попуњавању звања, која имађаху непосредно посла са народом, задовољаваху се знањем језика чешкога, словачкога или језиком кога југословенског племена.

Кад је тако мислила влада, није могао, а није ни морао друкчије мислити ни службеник, намењен цивилизацији... Да је та цивилизација морала бити по немачком калупу, о том није нико сумњао. На послетку, народ није друго тражио, примао је мирно, што му је давано, а особито се виши слојеви увек одликоваху лажношћу!

Истина, тако названи постулатни сабори земаљски захтеваху, од времена на време, народне установе, а особито да се уведе пољски језик у ниже школе... Али влада то није никада озбиљно узимала, слушајући највише земаљске власти, које су са свим противно мислиле.

Тако сам ја мислио и те сам мисли применио на своју службу. Заклео сам се, да ћу служити држави, чија је благајница била извор животу моме. Као службеник не могах се никако обзирати на природно или историјско право, јер баква у сваком мом раду беше само — позитивно, државно право.

За то, сиремајући се у Галицију, имађах мирно и чисто уверење, да служим великој идеји државној и да у тој служби морам, без поговора, извршивати све, што виша власт од мене захтели. Није моје било критиковати заповести, јер, као мала карика у хијерархији службеничкој, бејах дужан веровати, да је оно, што се заповеда, преко потребно за државну идеју.

Уверио сам се, до душе, у више прилика, да нас, Бог зна како, не трпе, ал' сам то тумачио као отпор мрака, који обично бива, кад се шири светлост, просвета и кад се уређује друштво.

Године 1845 преселио сам се у Галицију са женом својом Бертом и са сином Херманом, дечаком од четири године.

Између различитих грана јавне службе изабрао сам службу код финансијалне стране. Изабрао сам то с рачуном...

Тако названа „финансијална стража“ није спадала баш у одличне службе. За надгледање монополија, духана, соли, пивара и пецана, није требало велике вештине, ни специјалних наука. За то су улазили у ту службу људи, који нису могли добити другога места, а донекле и војничко уређење многога одбијаше, јер та укрупњеност не беше свакоме по вољи.

За то је и било у тој служби врло мало збиља вештих људи, или који би се науком истакли. Еле у велико се надах, да ћу се брзо успети на више, особито поред својих квалификација, којих моји другови не имађаху. У другој којој јавној служби морао бих много година чекати на унапређење и бољу плату. Осим тога, та је служба доносила више прихода, него која друга.

Наместише ме у мало место у једном западном срезу. Прва ми година прође доста сретно. Мерио сам по пецанама котлове и каде, пазио, да који пљехтић не сади духан у граху и зељу и батинао, за углед, сељаке, који су из сланих извора црпили воду за стоку или за јело.

Са пљехтом сам удесио доста угодан „modus vivendi“. Свакоме је господару од пецане требало моје пријатељство, и сваки ме частио у свом двору, чим је год могао. Играо сам преферанса, добро се гостио и снажио се честитим вином.

У почетку фебруара 1846 године позове ме ерески начелник, па ми рече:

— Хођу, да нешто учините, што, истина, не спада у вашу службу. Но, кад наиде опасност, сваки је државни службеник дужан да чини, што држава од њега захтева. *Salus imperii lex suprema!* (Спас државе је највиши закон).

Одговорим му на то, да служим државу и да ми је света свака заповест земаљских поглавара јер сам уверен, да је све, што управа чини, преко потребно за државну идеју...

Начелник се очигледно обрадовао моме од-

говору. Рекао бих, да је мало сумњао у мене, због мојих универзитетских сведочаба. Мислио је, да се не ћу дати употребити у полицијским стварима.

Но није имао право, што се је бојао... Јер по својим начелима бејах са свим уз владу. Наука ме утврдила у том, место да створи од мене сањала, који се прешире о природним правима народним. Могао сам са свим поносито рећи, да сам све оно чинио из начела и дубљега уверења, што су други чинили за новац или каквоу другу награду.

За то ме ни најмање не вређаху начелникове речи. На против, бејах срећан, што ћу моћи својом снагом послужити и онде, где не допире моја служба, да отклоним опасност од државе...

Начелник ми у кратко изређа, шта је и како је. У земљи се спремао устанак. Млади људи и сањала скупа с онима, који не могаху заборавити својих средовечних повластица, склопише заверу, да у земљи разавију заставу старе Пољске.

Признајем да ми се на жао дало, кад сам то чуо од начелника. Жалио сам заслепљеност тих несретних људи, који су по цену живота, по цену крви и имања хтели да подигну — мртваца...

Беше то дивља и луда идеја, зачета у фанатичким мозговима — а та идеја се морала крвљу угасити! Јер свака таква работа повлачи за собом крв!

Рекао сам начелнику, да ме је љуто ранио тај глас о устанку, који се спрема. Рекао сам му, да треба свима средствима ту несрећу запречити, јер ако и има ствари, за које држава, притиснута неодољивом невољом, није никако одговорна пред повесицом, ипак је боље ранијим ударцем, који би пао на мален број жртава, сачувати васколико становништво. Под тим ударцем сам разумевао затварање најопаснијих лица.

Начелник се са свим сложио са мном, и ако није знао, како ће то испасти. Рекао ми је још, да, у сваком случају, рачуна на мене, као на вернога државнога службеника, а није сметнуо с ума ни то, да ми покаже у перспективи награду и унапређење.

Кад ми је све разложио, изда ми заповед.

Како ерески политички службеници скупа с полицијом не могаху свуда доспевати, то сам требао ја, као финансијални комесар, с придеље-

вом ми стражом, обићи неколико дворова, токорсе да надгледам пецане и пиваре, а при том да уходим и да што чешће јављам, шта сам где чуо и видео... Ако устреба, слободно ми је било послужити се својом стражом и употребити средства, која бих сматрао као потребна.

Особито ми је заповеђено да назим на Љешнички двор, јер то би као било најважније место.

Село Љешница беше на самој Висли. По полицијским извештајима била би то тачка, на којој су галички завереници били у свези с Пољском. Онамо су стизале најважније депеше.

Кад је још што шта питање разјаснио и кад сам добио посебну инструкцију, одем жени да јој јавим, да одлазим „у званичну послу“.

Затечем ју, где седи поред топле пећи. Држала је малага Хермана на коленима. Херману беше тада пет година... беше то красан дечак! Коса му беше дуга, светло-плава... Спустила му се у широким увојцима на рамена. На чистом, отвореном челу сијала се нека дивна, аићеоска ведрина. Чинило ми се, кад сам гледао у то чело, да ће тај дечак срећно проћи кроз цео живот, јер се та срећа блистала из његових мирних, насмејаних, плавих очију!..

Кад сам споменуо Бerti, да морам на пут, да надгледам пиваре и пецане, погледа ме Херман својим плавим очима и рече с осмехом.

— Шта ћеш ми, оче, донети с пута?

Херманово ме питање растужи... Шта сам му могао донети с тога пута?

— Донеси ми, тата, орла са две главе! — рече Херман, мало се размисливши.

— А зар ти мислиш — одговорим му — да зајста има таквих орлова?

Херман ме зачуђено погледа. За часак показа на сабљу и рече:

— На таква орла носиш, тата, и на сабљи и на капи!

Онда сам му морао растумачити, колико сам могао, да таквих орлова нема у шумама и да је то грб државе, која свакога храни и одева.

— Онда ја тога орла врло волим! — одговори Херман са свим озбиљно.

Пољубио сам га од радости, јер сам видео у њему своју крв. Први пут сам то од њега чуо.

— Бerta! — повичем из препуна срца родитељског, — Херман ће далеко дотерати, јер већ сада избија у њему смисао за оно, што је позитивно!

Херман није разумевао наше радости, а кад

га после један сат, крећући се на пут, загрлих и пољубих, викао је удиљ за мнош:

— Тата, донеси ми што год с пута! Мораш донети!

Боже мој! Ко би се надао, да је у тим речима тако дивно пророштво....

VI.

Комесар се кренуо на пут уз врло добра знамења. Сунце је јасно сијало, ваздух беше врло угодан, ако је и било зимско доба. Што је даље ишао, све му је већма расло достојанство у рођеним очима.

Пре свега, поверен му је врло частан задатак. Неки, ма и мали, део државне судбине беше у његовим рукама! А ко зна, не ће ли му, у обзир на важност Љешничке позиције, поћи за руком, да једним махом ухвати цело насмо нити, које воде подземној, пакленој машини! Ко зна, не ће ли њему баш држава захвалити, што је спасао мир и поредак, који је тако потребан за трговину и индустрију? Зајста, комесар, већ са тим својим мислима, беше у полак срећан!

Уз то ваља још додати, да је комесар, поред својих начела и теорије о поретку на свету, био и човек, па као човек, у slabим тренуцима, био и мало саможив...

У сновима о спасу државе и друштвенога поретка, титрају му често пред очима сјајни, алемима искривени, ордени, златне огрлице и бројеви, који куд и камо беху већи, него број садашње његове плате.

Изговарао се, до душе, сам пред собом због тих привиђења, да то није смер, него само последица његова рада, смањивао је, у скромности, редове ордена и бројеве, ал опет их се није могао са свим отрести. А сваки миљски ступац беше му јасан доказ, да за сваки посао припада праведна награда!

Ти се снови измешали, најпосле, с његовим начелима и теоријама и у путовању од три миље створише од њега човека челичне воље и стална карактера. Уз те сјајне споредности још се већма сијала идеја државе и поретка!

У неким га дворовима дочекиваху, као потребна човека, врло гостољубиво. А често се нашао шљахтић, који је, и без икаква свога рачуна, не гледајући у њему службеника, него просто госта, ердачно му пружао руку и частио га свачим, што је најбоље у кући имао. У таким је приликама некако неугодно куцало срце

www.nlb.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

комесару, али је то престајало, чим би се сетно свога службеничкога карактера, свога посланства и обзира на највеће интересе државне. Тада је бивао, шта више, већи пред самим собом и у сновима додавао све више дометака будућој награди... Упоредивао се чак с јунацима, какове је често гледао на позоришним даскама!

Било је ипак и таквих тренутака, кад му се беше врло тешко успети до те драматске висине. Особито кад види срећну породицу, кад се малена деца у невиној радости љуљају на његовим ногама, о! онда га је спопадао страشان немир... Гледао је зар у најближој будућности ту децу као сирочад, оца им у тамници, матер у очајању, а онај бели двор шљахтићев, сада село среће и гостољубља, претварао се тада у седиште плача, јаука и бола!...

Ипак је из таквих хуманитарних искушења изилазио комесар увек као победилац. Стајало га је то, до душе, мало борбе, особито ако је у каковом двору малени дечак имао онако исто плаву косу, као његов Херман, али најпосле је ипак побеђивала идеја државе — организованог друштвенога поретка и позитивних закона, а господин комесар је онда најхладнокрвије састављао своје извештаје, које је понављало сам шљахтић носио на пошту.

А неки међу њима беху права — писма Уријина!

Еле тако је пројекат начелников ишао савршено за руком!

Други који политички чиновник, коме би на челу била исписана мисија, не би никада то могао извршити. У финансијалнога комесара нису ни најмање сумњали. Водили су га свуда, најпре у пецане и пиваре, а после на добар обед... При пушењу, пићу и разговору, упознаваху у комесару врло разборита службеника, који није на зло употребљавао своје службе и привлачаху га к себи поверљиво и срдечно. Нису ни чули у тим поштемим дворовима, како ноћу, на месечини, шапћу духови заштитници речи песникове: — Тешко, тешко вама...

Кад се љута гуја у башту увуче!...

И куда проћу лакше груди њене,

Ту трава гине, сваки цветак вене!...

VII.

У једном мирном, врло скровитом двору, не имајући доста друштва за разговор, саставио је комесар начелнику овај извештај, који до словце вадио из његових белешака:

У својој служби за сигурност државну и поредак морам да се провлачим кроз силно трње. Човек, слабијег карактера, могао би се поколебати, јер пољска шљахта има особита дара, да квари посао и најрвеноснијем државном слузи. Чини ми се, да је та особина, пољскога живља, много страшнија и опаснија државној идеји, него све завере и оружјане! То је морално оружје, с којим држава треба да рачуна...

Кад дође службеник у двор, не може се дуго одржати на неутралном становишту; не велим да постане непријатељ, и ако би тако требало да буде. Јер двор пољски и австријска влада, поред свију изгледа и обмана, увек су једно другом непријатељи. Могу се, за време, спојити, али у крајњим су последицама чисто противни једно другом. Мислим, да то мишљење не потребује никаква доказа. Службеник, представник државне идеје, са свим се изгуби у двору. Шљахтић пољски презире у њему службеника а види само — госта. То је стари словенски обичај, који необично отештава улогу државним изасланицима. Дочекују га са свим искрено и срдечно, као да припада породици. У владању према своме госту имају толике неке чари, да се и најсталнија начела могу пољубљати. Особито жене тако пријатно утичу на човека, да би и сам Ираклије могао седети с преслицом код ногу такве Дејанире! Кад још узмемо, да се службеник, који је махом по пореклу из нижих друштвених слојева, хтео, не хтео, мора подати оној чари вишега образовања и углађености, онда не ће бити тешко разумети неизмерне тешкоће у његову задатку.

Још је сва срећа за државну идеју, што се тај пољски двор не уме или не ће да користи својим чаром и својом узвишеношћу онде, где би нам заиста био опасан. Штета, коју држава може претрпети због покварености службеничке, још није тако велика и ако би временом могла бити већа. Али кад би шљахта кварила тај верни нам народ, који граничи с двором, кад би га привлачила к себи том неодрљивом примамљивошћу више цивилизације и образовања, чаром, који је тако дивно спојен с достојанственим зидовима белог двора, с тим старим линама, које га окружава, као седе прабабе... још један пут велим, кад би га тако кварили, била би по нас велика несрећа, а ко зна, не би ли то било и почетак каквога нова поретка и нових позитивних права у Европи!...

www.unilib.rs Али на срећу, до сада није тако било.

Шљахтић је као муха, која је случајно залутала у изврнуту боцу. Видећи се на невољи, узлеће удиљ горе и удара се о затворено стаклено дно, место да се мирно спусти доле и да изиде кроз отвор, кроз који је и доспела онамо. У пољском двору тиња идеја ослобођења негде врло високо, а право и једино средство је тако ниско и тако близу... само прећи дворску ограду!... Да се онде само неколико искрица светлости разбаца... Али о том ћутац, да ме ко не чује, јер онда зло по нас... А овако, ако ме моје слутње не варају, биће зло по њих!... *Salus imperii lex suprema!*

Не мислим ипак, да би и до чега могло доћи. У инструкцији ми је, до душе, речено „завера и смишљен устанак“, видим заиста, овде онде по лицима, да се нечему надају, а похватао сам и неке чињенице, које доказују, да се у ваздуху већ осећа „крв и барут“, уза све то не могу појмити, да би се то радило озбиљно и да би влада приморана била, да се лађа озбиљнијих представља...

Но то је само моје приватно мишљење. Кад влада заповеди, службеник не треба да мудрује. И ја ћу у своје време умети да будем службеник, којему је заповест више власти *ratio ultima!*

Нека ми је ипак допуштено, да изнесем овде своје назоре.

За сваки устанак треба снаге. Снага је или војска или добро уређено, једном идејом проширено друштво. Али то овде нигде не видим. Наша је војска, хвала буди смеси различитих народности, уз државна звања, једино можда уточниште австријског патријотизма и за то устанак не може на њу рачунати. Прост народ, већ по самом тамном нагону к социјалистичким саваријама, стоји према богатијој властели у природној опреци. Томе расцепу много помаже хуманитарна идеја наше владе, јер она, гушећи старопољски коров, заштићава сиромашња по-

даника од његова господара. Оно друго допуњује неоцењена установа „мандатара“, које плаћа властела, те су званични извршиоци владиних заповести, које су невољне простоме народу. Средњегга сталеза до сада готово ни нема, а ако га и има, недостаје му историјско чувство и потребно образовање.

Еле остаје само шљахта. И у њој има свакојаких људи. Памте они, до душе, шта су некада били и волели би да се то поврати. Али знају уз то, да се сваки друштвени преврат извршује на трошак имућне класе и за то само, под каковим притиском, хоће нешто да допринесу. А број тих, који чине тај притисак, врло је мален и незнатан.

Кад се то све узме у рачун, треба човек да се чуди, одакле може будући устанак да црпе снагу!

Јест, истина, у устаничком плану, да се огласи укидање кметства и различитих других терета, па да се тако привуче прост народ. То је средство свакојачко херојично, ал је и непоуздано. Непросвећена ће маса видети, у тим наглим и ненадним добротвима, само слабост свога природнога непријатеља — властелина, и том ће се слабошћу, без сумње, хтети да користи, те да узме не само што је њено, него да присвоји и оно, што јој ни по каквом праву не може припадати. И баш тај моменат треба да употреби влада на своју корист, кад буде томе време, јер државна идеја не треба да застане ни пред каквом сметњом!

Посматрајући с такова гледишта потоњи устанак, не треба се ништа бојати. Махнити елементи могу, до душе, пасти на жртву, али ће сигурност државна и друштвени поредак бити за дуго утврђени.

Жалосно је, до душе, кад се мора борити против вампира, који се дижу из гроба прошлости, али то је дужност хуманитарне владе, која, на рушевинама средовечне републике, треба да калами воћке европске цивилизације...“

(Наставиће се.)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

МАТИЦА СРПСКА.

П.

У пређашњем чланку прегледасмо и набројисмо имање Матичино. О управљању тога имања може се говорити само с похвалом. Министарски изасланик је свагда нашао рачуне у најбољем реду, ма да обично изненада прегледа благајницу. Стипендије се деле свагда према заслуги (по сведоџбама) осим у оним случајевима, где има „првенства“.

Много је вредније за нас упознати се са *књижевним радом* Матичиним.

„Матица Српска“ издаје редовно на годину по 4 свеске „Летописа“ по 5—6 популарних „књига за народ“ из задужбине Петра Коњевића и расписује награде из заклада Јована Наке и Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зозукове.

Од ланске главне скуштине до овогодишње примљено је за „Летопис“ 18 књижевних радова, међу којима су: 7 *књижевних расправа* (4 из српске књижевности и то: дра Милана Савића „*Милица Стојадиновића Срикина*“, Дан. А. Живаљевића „*Андрија Качић-Миошић*“, Јов. Бошковића „*Писма о књижевности српској и хрватској*“, дра Ст. Павловића „*Сила Милутиновић Сарајлија*“; 1 из пољске, 1 из руске, 1 из бугарске књижевности), 3 *иду у лезу књижевност* (Драг. Ј. Илића „*Приче старог гвштера*“, Ман. Ђорђевића Призренца „*Јасмина и Ирена*“, драма у 5 чинова, Лазе Костића превод Шекспирова „*Цара Лира*“) 1 *утопис*, 2 *филолошка прилога*, по 1 *чланак из српске историје, културне историје, педагогије, филозофије и ботанике*. По извештају књижевног одбора издаће се за ове радове ове награде: за Бошковићева „Писма“ 40 фор. по штампану таб., за два дела 30 ф. по шт. таб. за два дела ће се одредити награда пошто их писци поправе по напоменама оцењивача, за једно неје никако назначена награда у извештају; за осталих 12 радова платиће се 915 фор.

„*Књиге за народ*“ су дошле до 36. свеске, примљено је поврх тога још 7 дела а 3 су

стигла на оцену. Да је мисао ових „књига“ веома добра показује то, што је 2. и 3. свеска (дра М. Јовановића-Батута „*Буквица здравља*“ и „*Буквица болести*“, свака штампана у 4000 прим. као и све остале) сасвим распродана те ће се наново натискати. Од 15. свеске, како је узела накладу ових књига књижарница Браће М. Поповића, растурује се свака свеска годишње у 2500 комада.

Не може се таком популарношћу похвалити „Летопис“. Неје баш тако тешко одгоненути зашто. Кад човек чита у Летопису академску расправу и одмах поред ње популаран чланак чак можда преведен или прерађен, у другој којој свесци сирову српскословенску грађу а уз то драму или приповетку или народну причу, на другом месту какву лирску песму а одмах иза ње сухопаран додатак српској библиографији, — онда се мора једном запитати: шта је управо Летопис? Тежи ли он за тим да буде академски, чисто научан орган са стручним чланцима за специјалисте, или је књижеван зборник за нестручну али образовану публику (као што је на пр. „*Вѣстникъ Европы*“, „*Budapesti Szemle*“.)? Ако је прво, нашто онда онај „*сое*“ од песама, приповедака, драма, популарних чланака, ако је друго нашто онај несварљив „*цубок*“ од расправа са својим многојезичним цитатима? Зато Летопис не може задовољити ни научника ни образована читаоца, који тражи неке више духовне забаве. Зато се на њ почесто чују покуде и с једне и с друге стране.

Још најчудноватије је то што књижевни одбор добро схваћа задатак „Летописа“: „*да иоучном и забавном садржином својом идиже и снажи наш народ, да шири изражене у народу и да буде будиоником народне просвете*“ (тако је одговорио одбор г. Сандићу, који је тражио, да се „Летопису“ даде други згоднији правац), само на делу друкчије ради. Многи и многи чланак тешко да ће са своје садржине и са својега облика бити поучан „нашем народу“, ма тај народ био како образован.

Матица не може ни по својем месту, ни по средствима, ни по приликама бити учено друштво. Сад, кад имамо две академије, Књижевну Задругу и другу Матицу (хрватску), задатак Матице наше сам од себе се бистри. Она треба да је књижевно средиште нашега оностранога народа, које треба поглавито да се стара за књижевне потребе нашега краја. До душе ни Матица не истиче своју научну страну, али откуда онда у Летопису чланака и расправа, који не иду никако у његов програм? Летопис треба у првом реду да негује лепу књижевност и да популаризује науку и то оне струке њене, које имају опћи васпитни значај и онда које имају вредност за наш крај и наше прилике (нашу историју, књижевност, просвету, географију, етнографију, политику, статистику, и т. д.). Нарочито би се Летопис морао обазирати више него сада на књижевност. То и беше намера првога уредника, да то буду „анали“ за литературу, да узастопце прате у свима правцима нашу књижевност. Као угледно књижевно средиште могла би Матица лако добити на дар сва нова издања, све нове књиге, а троши и сама повећу своту новаца на набављање књига — могла би дакле у Летопису доносити сваке годишње четврти библиографски преглед нових књига а и реферате знаменитијех. Онда би то био заиста *Летопис српске књижевности*.

Сирову научну грађу и стручне чланке много би боље било износити за себе у периодичном зборнику, (који би излазио онда, кад се прикупи за једну књигу довољно градива). Сваком, ко има посла с оваком грађом, на тај начин уштедео би се велик труд, да мора превртати педесет књига, док нађе што му треба, а читалачка образована публика би се могла одати непомућеном уживању. Тако би можда боље било, да се и записници књижевног одбора уносе у „Рад и именик“, те би то била онда права слика Матичина рада.

Још је и то велик недостатак Летописа, што су му чланци врло ретко *савремени*. Колико и колико веома важних питања се у нас расправља само по дневним политичким и локалним листовима и обично једнострано и плитко. Питања су отворена, ишту, управо вичу свој одговор, о њима се много говори па кад нема ко, обично се лађају решавања непозвани. Матица треба да представља нашу образовану, учену странку у народу. У политичким, школ-

ским и просветним, друштвеним питањима треба да се и њен глас чује. За савремен чланак сматрам ја н. пр. Мите Нешковића „О школском надзору“. Тако би се могло објективно расправљати и о многим другим замршеним питањима наше аутономије. Прође и пета стогодишњица косовске битке, али у Летопису се не појави чланак, који би за ширу публику изнео научне резултате данашњег истраживања. Прође 200 год. од сеобе Чарнојевићеве. Како ли је то замашан историјски тренутак за нас с ове стране! И у Летопису се ипак не појави оцена тога историјског догађаја. Народ наш, који се затекао овде са кућом и земљом, продаје све то дошљацима и сели се. Где лежи узрок тој чудној појави? Нигде не бисмо пре тражили одговора него у Летопису. Назаренство се шири на све стране. Нигде објективне оцене те појаве, ма да је веома кобна по нас. Могло би се наређати још много и много таквих тема. *Те* би требало наши књижевници пре свега да узимају на око и да их расправљају, и то би онда биле *савремене расправе*.

Ово су дабогме све само жеље. Не ласкам себи, да су се оне породиле сад први пут у мени. Зајамачно је многи члан књижевног одељења помишљао: све је то лепо и красно, знамо све то и ми, али ко ће то све урадити, камо толико спремних људи, да изврше тако велик задатак, каки нам ти постављаш? Ето расписују се Накине и Остојићеве награде, па ко се јавља? Ето се расписује награда и на чланке за Летопис, ни у чем се не ограничава писац, па опет се јави тако мало добрих ствари, да је тешко бирати?

То све треба признати, нити се може кривити само одбор и одељење за сав неуспех Матичин. Обично кудиоци већ у шпагу држе поређење наше Матице са хрватском. По нашем мишљењу незгоднијег поређења нема на свету. По *Izvjestaju*, који је ових дана изашао, потрошила је Хрватска Матица за своје књиге год. 1891. 22,583.56 фор. Како ли снуждено стоје јадних 3760 фор. наше „богате“ Матице. (Друго је питање, да ли је то максимум, што може дати наша Матица, и не би ли се могло уштедети за књижевност на другим непотребним трошковима). Треба и ово узети на ум. Загреб је просветно, политичко, књижевно и трговачко средиште хрватског народа, а то много значи. Колико има у њему

професора универзитетских, са средњих школа, са учитељске школе, колико има академика, самосталних књижевника и новинара, образованих чиновника и свећеника? Иза све те војске књижевне стоји близу 40 хиљ. становника, одушевљених за све што је народно. Шта може Нови Сад показати према томе? Једва 8 хиљада становника расцепканих и по сталежу и по политичком „уверењу“, од којих једва око 1000 њих имају виших културних потреба а и ти су тако мало загрејани народном свешћу, да на књижевност не ће ништа жртвовати. А на каке раднике може рачунати Матица у Н. Саду? Пре свега ту су десетак наставника гимназије и неколико више девојачке школе, уз њих су по два три лечника или адвоката и по који самосталан књижевник. Сви ти су својим пословима, од којих се хране, тако претоварени, да мало могу мислити на књижевност и на Матицу. Има ли дакле наша Матица у данашњим приликама погодаба за велик књижеван рад, какав се обично тражи од ње? По овоме што је горе речено, изгледа да нема.

На ипак тако остати не сме. Помисао само да смо у свачем остављени сами себи и да нам нико помоћи и не ће и не може него ми сами, помисао да је Матица велика тековина наша, велик град наше народности, средиште наше књижевности и просвете, треба да нам потресе све живце, да нам напрегне сву снагу и душе и тела, да тај тврди град оправимо онако, како треба за данашње доба. Не сумњамо, да и књижевни одбор има свести о великом позиву наше Матице, па ипак рад у Матици тече сасвим службено, шаблонски и механично а то утиче и на спољашње књижевнике. Грехота би била рећи, да се не ради, али тај рад нема полета, не загрева. Та службеност се онака и на Летопису и на седницама и на оценама. Једино у том бих ја упутио на оне вредне пчеле, које облећу Хрватску Матицу. Ако књижевни одбор увиђа, да у данашњим приликама сам не може препородити Матицу и узвести је до неке висине, нека бар испита где недостаје, нека на недостатке обрати пажњу свих чинилаца нашега народа, па је ипак колико толико скинуо са себе велику одговорност.

Колико су нама познате прилике Матичине, нама је јасно двоје: 1.) *материјална средства Матичина за књижевност требало би пове-*

ћати (о том ће бити говора у III. чланку) 2.) *требало би урибрати у Н. Сад што више сиремних и доконих књижевних снага*, од којих би се образовало књижевно одељење и одбор. Књижевни одбор је душа Матици, њега би требало потхрањивати најбољим квалитетом књижевника а то се може само онда, ако се створи могућност, да се сви наши бољи књижевници настане у Н. Саду. Ово опет може бити само онда, ако и други чиниоци нашега народа приме ту просветну политику, особито средишне автономне власти и грађанство Н. Сада, управо црквена опћина. Треба једном да продре дубоко у сва срца свест, да цео наш народ и све његове институције чине једну органску целину, институције су органи, који један другог допуњују. При организовању једне институције треба имати свагда пред очима и евентуалне користи за другу. Само у таком склопу моћи ће и сви заводи а и Матица напредовати, и извршити онај велики просветни задатак, који јој је намењен.

Шта би дакле требало чинити? Будући да у књижевном одбору свагда чине већину професори новосадске гимназије, а они су и по свом занимању и иначе највише позвани да раде на књижевности, требало би поради, да Народни Сабор наш установи максимум професорских места на гимназији. На тај начин би професори добили мање часова а евентуално би добивали у извесним роковима појединци и по годину дана одмора (као што бива на свима добро уређеним гимназијама). Да врховне власти рачунају у особиту заслугу професорима изворан и стручан рад на књижевности. Тако исто опћина новосадска да бира за свећенике и учитеље само оне људе, који покажу подобност и вољу за књижеван рад. Владика новосадски да прими на двор само оне калуђере, који имају спрему и вољу за књижеван рад. Кад се том дода још један епархијски школски роференат, секретар Матичин а свагда би се нашао јамачно и по који књижеван лечник, адвокат, чиновник и самосталан књижевник, онда бисмо могли у том случају поставити округао број спремих и доконих књижевних снага у Новом Саду на 50 људи. Не треба заборавити, да су Карловци железницом само четврт сата далеко од Н. Сада. И тамо би се могао број таквих истих снага од професора, учитеља, духовника и чиновника нарачунати бар на 20—25. Свега би

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.uns.edu.rs

у том случају могао само Н. Сад с Карловцима пружити до 70 спремених и доконих радника Матици.

Овака просветна политика би без сумње користила и свима поменутиим институцијама а пре свега „Матици“, а јамачно би унела и нове свеже снаге у наш друштвени живот те

бисмо пошли на сусрет књижевном и просветном препороду нашега оностранога народа. Да се приметне таки препоред, требало би и много труда и жртава, али другог изласка нема за нас из ове чаме. Ако смо народ за живљење, не треба да нам је скуп ни тежак ни један пут, који води напретку.

Тих. Остојић.

ТОЛСТОЈ, ЊЕГОВИ ПРОТИВНИЦИ И ГЛАД.

Ош пролетос, месеца Маја, изашао је под горњим натписом у немачком „Магазину за књижевност“ чланак, који је вредно да прочита и српска читалачка публика. Оно је истина, да је тај чланак изгубио много од своје „савремености“, јер су прешле прилике, које су га изазвале, али му то занимљивости није нахудило. Чланак је онде саопштен у облику писма из Москве а потписан је „Ignotus“.

Гласи овако:

Последњих је месеца јевропска штампа била пуна гласова о глади у Русији, а нарочито се живо занимали улогом, коју је Лав Толстој играо у том великом каламитету своје отаџбине. У даљем току тих гласова јавило се, да је руска влада наумила да против Толстоја употреби мере. Рекоше да су Катковљеве Московске новине Толстоја препоручиле пријатељској бризи управничке власти, т. ј. денунцирале га. На то су јавили неки много читани сензацијони листови, да се руска влада по наговору мркога Победносцева повела за оним, што су Московске новине онако иза бусије покренуле. Неки од Толстојевих поштовача у Јевропи као да се зло били забринули те пустише у свет свакојаке пустиловске пројекте, како да спасу Толстоја. Неки се правили да верују, како су руском апостола оковане и ноге и руке те лежи на Прокрустојој постељи. Други опет говораху, како је бачен у грозну тавницу, од прилике онакву, какве су описали Кенан и Е. Б. Ланин. Опет други се гласи разнеше, како је отеран у Сибирију; а после, како је транспорт у Сибирију за сад још одложен, но како је Толстој затворен у рођеној својој кући и како онде чувају стражу „крвожедни“ козаци. Цело то клупче страшних гласова наплео је Стандард. Стандард је један од некад добро обавештених енглеских

листова, чији су дописници од десетине година амо незнањем и изумевањем „татарских“ гласова енглеску штампу у рђав глас довели. Све гласове о мерама против Толстоја ваља свести на допис Стандардова Московског дописника, који је изумео роман à la Казанова. Гроф Толстој, тако написа он свом листу, није до душе ухапшен, него само изгнан на своја добра, али је то довољно, да се прекине сваки даљи саобраћај међу њиме и његовим пријатељима у Москви, где се он у последње време почесто виђао у живописној ношњи мужичкој. У целом том саопштају нема ни трунка истине. О правом стању ствари могао се Стандардов дописник, чији извештаји протрчаше кроз све јевропске и америчке новине, као и сваки други од по муке уверити. Ваљало му је само дати по рубље за извоштика па да се одвезао до грофичине куће у Долгокамовническој Переулук, да онде на једином поузданом извору распита, да ли је само и трунка истине у сензацијоналним новинама, које је мислио да пусти у свет.

Пре кратког времена походио сам главом грофа у сеоцу Бјегичевци, које је, ма да на карти стоји прилично близу Москве, ипак од ње удаљено двадесет и четир сата, а то најбржим путем што га има, на име до тридесет и пет врта, цео пут железницом.

Затекао сам грофа здрава као дрен и видео сам, како по целе дане и половине ноћи ради одано и ревносно као снажан младић. Свако јутро међу осам и девет сата било му је предобље дунком пуно жена и људи из оближњих села, који су сви ћутећи, неки чак погнуто чекали да се појави гроф, као што је несвесни народ јерусалимски чекао, да се сиђе Месија. Невоље и тужбе тих људи су исто тако разноврне, као и имена им и године њихове на тек мало њих и појме, где је крај добротинству те

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

почиње свемоћ. Једни хоће да им се на дому врати мир, други би дрва да наложе ватру, пиће за марву, други опет, да се освете непријатељима, хаљина или отаца својој деци у траљама. Ма да се гроф изреком решио, да добрим тим људима помогне ле у кухињама, где се за њих кува чорба и у које он иде сваки дан, ипак се маса све с нова и с нова гура у његово предеоње. Често се одвози и у удаљена села те отвара нове такве кухиње. Па у место да се онда, на завршетку свога дневног рада, по заслуги и одмори, он онда још дуго после по ноћи седи над својим чланцима и причама, од којих ће многе тек временом подобро морати сазрети, док најзад изађу на јавност.

Много се говорило па чак и писало о секти, коју је створио тобоже Толстој. О том не може бити ни речи. Свакако постоји тако нешто, као нека врста „вероисповести“, коју су примиле Толстојеве присталице у Русији. Но у њој нема ничега, што би могло сачињавати секту. А и не исходи од Толстоја, него од једног између његових апостола.

„Основе вере, коју ми проповедамо, подједнако су својствене свим људима“, вели се у њој, „јер је најунутрашњија природа човечје душе хришћанска. Нашој религијозној вери дају облик наша лична својства. Вероисповест пријатеља, који сачињавају задругу, у кратко гласи овако: *Љубите браћу своју!* Ми сматрамо за своју дужност, да живот проведемо тако, да свуд око нас сејемо семе врлине и вршимо дела љубави, а ту своју дужност ради смо тако далеко да проширимо, да ћемо, ако узмора бити, и живот свој дати за своју браћу. А браћа су нам сви, који стоје ма у какву одношају према нама, ма које вере били, ма које народности, ма кога рода и ма којих година и без обзира на оне друге вештачке границе и класификације, које је међу њих поставило јавно мишљење, уобичајени ауторитети и навика. Под делима врлине разумемо ми свако ублажавање људске невоље — била физична била морална — свако помагање потиштенима и распрострањавање оне светлости умне, која нам обасјава стазу живота нашег. Ни каквој конвенцији, била црквене, државне или друштвене природе, не дамо да нам смета у тежњи нашој, јер све такве спољашње церемоније и предра суде, по себи без значаја, у најбољем су случају само на то, да помраче светлост, која живот чине разумљивим. Без сумње се често де-

шава да такви обреди и обичаји на неко време умире застрашену савест и да јој даду неко задовољство (ма да су упитна факта апсолутно без вредности) те чисто умилостивљавају богове, који се љуте на почињене грехе. Ми пак не дајемо савести својој такво задовољство, што излази из церемонија, те ју осуђујемо, да подноси љуту грижу са наших грехâ, док се кајањем не пречисти и на врлину на ново роди. Ми нити судимо нити се законима служимо, јер је наша дужност, да оном, који нас у десни образ туче, пружимо још и леви и да за зло, које примамо, дајемо добро. Кад који од наше браће што згреша, њега ће савест му неумољивије и праведније мучити, по што би то могла пресуда судијина или извршење пресуде преко целата. Ми не припознајемо никакве подложности под човечанска правила, јер цар, коме се *ми* покорavamo, јесте сам Бог, који живи у нама и животом нашим донде управља, док га љубимо и његовим се заповедима повинујемо. Одбијајући сваку обвезаност према влади, добровољно жртвујемо сва своја права на почаст, полагаје, звања и друге привилегије. Но ма да не ћемо да признамо световне владе, ипак нас у том не руководи ни каква антипатија према самим владоцима; јер ми и њих љубимо као своју браћу и свагда смо приправни, њима служити у свако доба и на сваком месту по најбољим својим силама, а при том не мислимо штедети ни тела ни душе, осим ако би они силом хтели да урадимо што, што се противи вољи божјој. Жртва наших друштвених права меће нас доле на степен занатлија, неизвежбаних радника и ратара. А није наша ни земља, коју оремо, јер се посед може изнудити само силом а сила је противност закону љубави — закон пак тај јесте заповед божја, што живи у нашим срцима. С тога ми радимо онде, где нам је допуштено, и користимо се земљом, коју оремо, и оруђима, којима радимо, док нам их не отму. Отерају ли нас с једног места, идемо оног часа на друго. Како осећамо, да је једина сврха у животу служба Богу и људима, то знамо и то, да порочан човек те сврхе не може постићи, јер не може чинити добра дела, исто тако као што отрован бунар не може дати чисте и здраве воде. Отуда излази, да је савлађивање сама себе неопходно потребно па да се може достићи главна сврха човечјем животу. А наше је најдубље уверење, ако сами постанемо мало бољи по што смо били, да ће

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unilib.rs

добро, које чинимо другима и себи, такођер тим још куд и камо боље бити. На онда: то побољшање доводи до телесне и душевне чистоте; па докле само осећамо истинске чежње за том чистотом, нема искушење дражи за нас, ми газимо свој понос те се прегинамо у понизности. А најкориснији начин, што се даје замислити, да силе своје употребимо, јесте без сваке сумње то, да се под тим условима бавимо делима милосрђа. Чистота, понизност и љубав сачињавају трострук основ нашем животу — то су три вида нашега тројства. Веома много полагамо на душевну слободу и одлучно се опиремо, да тежњи за истином повучемо и какве границе. С тога се разлога може десити, да вероисповест, коју данас исповедамо, куд и камо друкчије гласи него јучерашња нам, исто се тако и од сутрашње може разликовати, јер дух исто тако може расти као и тело. Пут пак, којим ходимо, остаје вазда исти, непромењљив и вечан, онако

(Свршите се.)

како нам га је сам Христос назначио. Па у име те душевне слободе опиремо се такођер, да се заклетвом својом подвргнемо и којој црквеној дисциплини, да примимо и који символ вере или да одобримо обреде и прописе ма које секте, јер је нама страначки дух у цркви исто тако туђ као и дух цркве, коју је влада поставила. За нас је појам цркве или верске општине садржан у речима Спаситељевим: Јесу ли се двојица или тројица у моје име састала, то сам и ја међу њима. То је наша вера, то наша нада. Ако нас свет мрзи, ми се тежимо уверењем, да је куд и камо пре нас и њега мрзио. Да ми припадамо свету, свет би нас као своје чланове и љубио био; но како не припадамо свету, јер нас је он из њега одабрао, то нас свет мрзи. У свету вам је суђено да се патите, рекао је Христос, али не клоните само, ја сам свет свладао. Не стрепи ништа, малено стадо, јер је воља нашега Оца, да вам даде небесно царство.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ.

— У „Српску Књижевну Задругу“ се уписаше у Новом Саду досад: 2 добротвора, који платише по 75 ф. (др. Илија Вучетић, др. Мика Кондорш), 30 оснивача и 21 улагач. Свега уплатише новосадски уписници 363 ф. а. вр. Повереник за Нови Сад је *Тих. Остојић*, професор срп. вел. гимназије. Ко жели какога обавештаја о Задрузи или се жели у њу уписати нека се обрати на њ. У овогодишњем коду Задружних књига ће изаћи: *Силе Мараула* приповетка „*Фра Брун*“ (почетак изађе у „Стражидову“ год. 1888. под натписом „Како је Пјевалица излечено Фра Брун“), *дра Милана Јовановића* црте и белешке „*С мора и сува*“, *Косте Трифковића* драматски списи, *Доситеја Обрадовића* „*Живот и прикљученија*“ и *песме Стеврије Поповића*. — Најтоплије препоручујемо свима родољубима српским, да се уписују у Задругу. Добро би било да се и по нашим другим местима лати ко скупања чланова. За 3 фор. добива се најмање шест књига, у којима не сме бити мање од 60 штампаних табака. Јефтиније се књиге запета не могу дати. А да ће књиге по садржини бити добре, јемство су књижевници, који су на челу Задруге и писци, којих се дела издају ове године.

+ У броју 7. листа „*Slovenski Svet*“, што излази већ пета година у Трсту, штампана је латиницом српска народна песма „*Кумовање Грчка Манојла*“ (из Славоније). Забележио ју је неки Подлинчев Ижанец.

+ У истом листу, а у броју 2. и 3. од ове године саопшава неки „У.“: „*Nekaj historiskih podatkov o rabljenju glagoljske liturgije v senjski škofiji*“.

+ Heinrich Noë, који у више маха писаше разне подлике о нашем приморју, пише у прилогу ка „*Wiener Zeitung*“—у *Wiener Abendpost*-у, а у броју 182. и 183. „*Ein lehrreicher Berg. Skizze aus dem Küstenlande*“.

+ „*Budapester Tagblatt*“ у броју 222. доноси из пера Морица Шницера фелтон „*Ein kroatischer Staatsmann und Dichter (v. Mažuranić)*“.

ПОПРАВКА.

У 38. бр. „*Стражилова*“ у чланку „*Матица Српска*“ треба испривити некоје штампарске грешке овако: стр. 6046 ред 11 од д. *срца* место *срца*; стр. 6056 р. 11 од г. *Терезије* м. *Терезије*; стр. 606а р. 11 од д. *последњом* м. *последњом*; стр. 6066 р. 6 од г. *горе* *наведена* м. *горенаведена*; 20. р од д. *живи* м. *нови*; 12. р. од д. *докле* м. *дакле*.

САДРЖАЈ: Песништво: Ни из чега. Црвена капа. — Књижевност: Матица Српска. Толстој, његови противни и глад. — Ковчежић: Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год. 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 12 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.